

אלה אף אינם מאמינים באלים וימר על כן מרובים הם קטיגורים אלה וכבר ימים רבים הם מקטרגים ואף זיכריו אליכם בהליחם בגלל של קלות-אמונה בעודכם ילדים, ואחדים מכם בחורים צעירים וקטיגוריון וקטיגוריה זו נערכה ממש "שלא בפני הנאשם" ולא היה מי שיחגוגנו. והצד המשונה ביותר: אף שמתוהים של קטיגוריים אלה אין לדעתם ולקראם, הוץ מכמקרה שאחד מהם הוא מחבר-קומדיה. הם האנשים שפיתו אתכם בשטנה ובדיכוי, ובחלקם נתפשו לפני כן בעצמם, והמשיכו בפחתום אחרים, וכפני כל אלה קשה העמידה ביותר, שהרי אין להביא הנח אף אחד מהם ולסחור את דבריה, והנחה אני בהתנגונותי ממש כמי שנגלהם בצללים וכמי שסותר דברי אנשים שאין מהם שני משיב. ונתיח, איפוא, גם אתם שסוברי כן. והא, ושקמו עלי שני מיני קטיגורים: אלה שהאשימוני עכשיו, ואלה שמכבר, אשר עליהם אני מדבר כעת, ובינו שקודם-כל עלי להתגונן כנגד אלה שמכבר, שהרי גם אתם שמעתם קיטרוגיהם קודם, ולעתים קרובות הרבה יותר משאת קיטרוגו האחרונים.

וכן, אנשי אמונה, צורך הוא להתגונן, ולהשתדל שאנשי מלבנם בונן קצר כל כך אותה דיבה שקלחתם במשך זמן רב. ואמנם רוצה הייתי שאצליח בכך, אם יש בכך להיטיב גם לכם גם לי, ושחיה ידי על העליונה בהתנגונותי. אך סבורני שקשה הדבר, וטיבו לא נעלם ממני כלל וכלל. אף על פי כן ייעשה-נא המעשה כטוב בעיני האלהים: יש לציית לחוץ ולהתגונן. ונכור-נא, איפוא, לכתחילה, מהו הקיטרוג ההוא שממנו יצאה העלילה שמעלילים עלי, ועל יסודה כתב גם מליטוס, את כתב-האשמה הזה, וכבר מה הם דברי המעלילים? יש לקרוא בכיכרל הצהרתי שבשבעיה כאילו הם קטיגורים ממש:

הכוונה לאריסטופאנס, עיי' להלן הערה 7.
 * משורר, הדבר שבין שלושת קטיגוריו של סוקראטס, ומתבר כתב-האשמה.

האפולוגיה של סוקרטס

נאום ראשון

כיצד, אנשי אמונה, פעלו קטיגורי עליכם, איני יודע; אבל אני — כמעט ושכחתי את עצמי בגללם; כה רב היה כוח השידול שבדבריהם. אולם, כדי לומר את הדבר בפה מלא: כל דבר-אמת לא אמרתי. ומעל לכל תמהתי על שקר אחי משקריהם המרובים: שאמרו כי עליכם להיחזק שמא ארמה אתכם, באשר אני נואם גדול, כיצד לא נתביישו לומר דבר שיתברר מיד למעשה, משיחברל שאינני נואם גדול כלל וכלל, — דבר זה נראה לי חסר-כשרה שאין כמותו, אלא אם כן מכנים אנשים אלה נואם גדול למי שדובר את האמת. שהרי להם, כפי שאני טוען, כמעט ולא השמיעו מלה אחת של אמת, ואילו מפי תשמעו את האמת כולה. אך בחיי יזום, אנשי אמונה! מפי לא תשמעו נואם מלוטש ומקושט מליצות ומלים נבחרות, וכדומה נאומיהם של הללו, אלא דברים שלא הזכינו מראש, ובלמים שיידמנו לי, שחריני בוסח בצדקת דברי, ואל-נא יצפה איש מכם למשהו אחר, כי סוף סוף גם לא נאה לי שאופיע בגילי לפניכם ככחור המחבר נאום, ואכן, אנשי אמונה, מאד אני מבקש מכם טובה של חסד זה: בשמעכם כי אלמד זכות

הוא המונח המשמש המצוין בתווית נאומי האשם המלאה וכות על עצמו. המונח הרגיל "התנגלות" אינו במקומו, כיוון שיש בו משום בקשה סליחה על דברים שהיו, שלא כבאומי של סוקראטס הנוצן שלא היו דברים מעולם. — הנואם שלפנינו אינו, כמובן, הנואם ההיסטורי שאמר אותו סוקראטס במשפטו (בשנת 399). אלא חיבור של אפלטון שנומחב שנים אחדות לאחר המעשה, ע"ם החלישותו מנאום הדיסטורי ששמו אותו במו אנוני.

* שומעיו של סוקראטס היו 500 אורחים שובחרו בגורל.

"סוקראטס עושה עוול ועוסק בתעלולים, בתקרין את שמתחת-לארמה ובשמיים, בהפכו את הטענה הנפסדת לניצחת, ובלמדו אתרים לעשות כמותו". זאת היא העלילה, שהרי בעצמכם ראיתם בקומדיה של אריסטופאנס¹ בה הוצג אחד סוקראטס הטוען כי מהלך הוא באוויר והמהבל שאר הבלים רבים, בעניינים שאיננו בקי בהם לא ברב ולא במעט. ואינוני אומר כי כרי לבנות מדע כזה, אם יש מי שחכם כמנון אלה; אל-נא יתבעני מליטוט לדין על עבירה המורה כל כרוז אלא אני, אנשי אחרונה, אין לי חלק בעניינים אלה, ולעדים קורא אני את הרוב שבכם עצמכם, ששמעתם אותי משוחח בומן-כו-הומנים, והלא רבים מכם שמעו אותי, הנגיד, אפוא איש לרעהו, אם יש בהם מי ששמע אותי בומן-מזדהומנים משוחח בעניינים כאלה, אם מעט ואם הרבה² מתוך כך תבינו שגם שאר סופרים שהמזדהומנים מספר עלי כל טיבם.

איתו ממי ששמעתם, שאני מנסה לחנך בני אדם במחיר כסף; גם בכך אין אמת. ואכן, גם זה יפה בעיני, אם יש מי שבירד לחנך בני אדם, כמון גורגיאס³ איש אליס, שבן, רבותי, כל אחד מהאנשים קאום והפיאס⁴ איש אליס, שכן, רבותי, כל אחד מהאנשים האלה יש בידו ללכת אל כל עיר ועיר ולשלל את צעיריהו, אף על פי שמוחר להם להתחבר הינם עם כל אחד מבני עירם, שיעזבו את חברתם של אלה, יתחברו אליהם בשכר-כסף ואף יכירו להם טובה, ועוד יש כאן איש חכם שבא משאריון,⁵ והתנה ל'ענבים' של אריסטופאנס; הקומדיה הידועה שהוצגה בשנת 423 ושבנה מופיע סוקראטס כחוקר כסדות הטבע.⁶ הנאם בדל'דשם, בערך 483-376; ידוע סמוך היראלוג של אפלטון תקרא על שמו. נמפרסם באחרונה מאז ביקר בה לראשונה בשנת 427 בשליחות מדינתו.⁷ י אחד המשוחחים ביראלוג "פרוטאגוראס"; עיי "פרוטאגוראס", הערה פ.⁸ י אחד המשוחחים ביראלוג "פרוטאגוראס" (פיי שב הערה 8) וראש המשוחחים ביראלוג התקרא על שמו (עיי "הפיאס וזשא", בפרק זה).

על עצמי באותה שפת דיבור בה רגיל אני לדבר גם בכירי-השוק ליד השוחחני, שם שמעו אותי רבים מכם וגם במקומות אחרים, — אזי אל תחפלאו ואל תרעישו בגלל זה, שכך הוא הדבר; בפנים הראשונה מופיע אני עצמי לפני בית דין, וחרי אני בן שבעים שנה, כור אני, אפוא, לסננון הדיבור הנחוג כאן, וחרי אילו באמת נר הייתי, הלא הייתם מוחלים לי אילו דיברתי באותה לשון ובאותו גושה בהם הנחנכתו, וכן מבקש אני גם עצמי בקשה זו, וכמדומני בצדק: לכל תשימו לב לנחתו-דיבורי; אפשר והוא גרוע יותר, אפשר — טוב יותר, אולם עיינו-נא רק כזה, ורק על כך תנו דעתכם: אם צודקים דברי אם לאו. כי זאת סגולתו הטובה של השופט, ושיל הנאם — לומר את האמת.

בראשונה מן הראוי לי, אנשי אחרונה, להתנגנו בפני קיטרונג-השקר היראשוני שנטפלו עלי, ובפני קטיגוריי היראשוני, ולאחר מכן — בפני הקיטרונגים והקטיגוריים האחרונים. שנתה כבר מזמן, ובמשך שנים רבות, קיטרונג עלי לפניכם אנשים רבים בלי שאמרו דבר-אמת, ואני מפתח מפניהם יותר משאני מפתח מפני אניטוס⁹ וחבריו, אף על פי שגם הללו מסוכנים הם. אולם מסוכנים מהם, רבותי, הם אותם שתפשו אתכם מילדותכם ושידלונכם בקיטרונג-שקר שטפלו עלי: שנתה ישנו אחד סוקראטס, איש חכם, החושב על אשר בשמיים וחוקר את כל אשר ממתחת-לארמה, והופך את הטענה הנפסדת לניצחת¹⁰ אלה, אנשי אחרונה, אשר הפיצו את השמועה הזאת, הם קטיגוריי המסוכנים שהרי שומעיהם סבורים שאנשים החוקרים בדברים החשוב מכן שלישת קטיגוריון של סוקראטס; בורסקאי אמר שהיה בראשי המפלגה הדימוקראטית שתפלה בשנת 403, בהנהגת תראסיבולוס את שלטון ה"שולשים" האוליגארכי. מופיע ביראלוג "מנון" (להלן בפרק זה) באיש השונה את הסופיסטים בלי שעמד על טיבם.¹¹ כלומר: מוכיח את צדקותו של מה שאינו צדק, וביטוי הוא סופסא מופיסטים שטבע אותה פרוטאגוראס (עיי "פרוטאגוראס", הערה 3).

על כך, שהארי אונגן יודע את התוכחה הזאת, וכל הטוען להיפך — משקר הוא ומעליל עלי בדבריו. ואל-נא אנשי אתונה, הרעישו כנגדי, אפילו ייראה לכם שאני מדבר גבוהה, כי לא בשמי אומר מה שאומרו; אייחס לכם את הדבר אל אומרו שהוא מהימן. כי על הכמת, אם יש בי תכמת-מה, ומה טיבה, אעיד לכם את האל שבדלפוי. הלא ידעתם את כירפון?¹² חברי היה מנעוריו, וגם חברכם, חבר המודיעים, שלוחו אליכם באותה גלית וחור יחד אתכם.¹³ והלא גם ידעתם טיבו של כירפון, כמה נמרץ היה בשאיפתו, וכבואו ביום מן הימים לדלפוי, העז לשאול נבואה, — וכפי שאמרתי, אל הרעישו, רבותי, — כי שאלתי היתה, אם יש חכם ממני, והפיתיה¹⁴ השביה את דבר-האל, שאין חכם ממני. ועל כך יעיד לכם אחיו הגלוי, לאחר שנפטר כירפון עצמו.

והכיטורג'א אל המטרה שלשמה אומר אני את הדברים האלה. הלא אני עומד להריותכם, מה מוצא העלילה שמעלילים עלי. והרי כשמעמתי את התשובה הזאת אמרתי בלבי: "מה כוונת האל, ומה פתרון הדרונו? הלא במידה שידוע לי, אינני חכם לא בדבר גדול ולא בדבר קטן. מהו, אפוא, כוונתו באמרו שאני חכם ביותר? שהרי ודאי אינני משקר, כי אין זה מן הדרין שלי". והמן רב לא יכולתי למצוא את כוונת דבריי. לאחר מכן, ואחרי היסוסים רבים, פניתי, כדי לחקור בדבר, לשיטה זאת: הלכתי אל אחד האנשים החשובים חכמים, שאמרתי, כאן — אם באיזה מקום שהוא, — אוכל לסתור את הנבואה ולהראות לאורקל: הנה זה חכם ממני, ואמה נקבה בשמי, וכשעיינתי באותו איש — הלא אין כל צורך שאפרש בשמו; זה היה אחד

¹² חברי של סוקראטס; ידוע גם מתוך הדיאלוגים, גורגיאס' ו"מאנומרוס" שם גומר "טבע המדונע".
¹³ כלומר השתתף בהפיכה הדימוקראטית בהנהגת תראסיבולוס, בשנת 404/3, כדוגמת אריסטו (ע"י לעיל, הערה 3).
¹⁴ נביאת אפולון שבדלפוי.

המתגורר אצלנו, כפי שנודע לי. שכן נפגשתי באותו אדם ששילם לסופיסטים יותר מכל האחרים ביחד; הוא קאליאס;¹ בן היפוניקוס, וכיון שיש לו שני בנים, שאלתי "לאמור: קאליאס, אילו היו שני בניך סיחלים או ענגלים, ודאי יכולנו למצוא ולשכור אדם שיהיה ממונה עליהם ויעשה את שניהם נאים וטובים בסגולה הטובה הראויה לאלה; וזה יהיה אחד המסיסים או האיכרים, ואילו לאחר שהם בני אדם, את מי יש בדעתו למנות עליהם? מי הוא החכם בסגולה הטובה ההולמת אותם, באנושית וכמדינית? דומני שעיינת בכך, בגלל הבנים שיש לך. הריש כוח" אמרתי, "או אין?" — "יש ויש", אמר. — "מי הוא", אמרתי, "ומאין, וכמה עולה לומרדו?" — "אואנוס", אמר, "סוקראטס, איש פאריה, ושכרו המשנה מניס". ומאויור היה בעיני אואנוס, אם באמת אותה אמנות בידו, ואם הוא מלמד אותה במחיר הוגן כל כך, וכשלעצמי, הייתי מתפאר ומתאגא, אילו ידעתי אלה, אלא שאינני יודע אנשי אתונה.

ואולי יש בכם מי שבדעתו להשיב לי: "אולם, סוקראטס, מהו פעלך? מניין נטפלו עליך העלילות האלה? שאילו לא עסקת בעניינים מוזרים יותר מוזלמה, ואילו לא נבדלו מעשירי מעמשי רוב בני אדם, ודאי לא היי מספרים בך ומרננים אחריך כל כך. הנה לנו, אפוא: מהו הדבר? לכל נחזה עליך דעה על רגל אחת?" ודומני שיוצדק מי שיאמר כך, ועל כך אנסה להראותכם מהו הדבר שהסב לי אותו שם ואומה עלילה, ובהו, שפעו, ואולי יאמרו אחדים מכם שאני מדבר דרך צחוקי, אך דעו-נא היטב כי את האמת כולה אומר לכם: לא דבק בי שם זה, אנשי אתונה, אלא בשל תכמת-מה. ומה טיבה של חכמה זו? אולי תכמה היא לפי כוחו של אדם, שכן דומני שבאמת תכמתה תכמה זו. ואילו אותם שדיברתי עליהם קודם, יתכן שיש בהם חכמה שלמעלה מכוחו של אדם, או אין לי מה אומר

¹ ידוע לקורא מתוך "פרוטאגוראס", כמארחם של הסופיסטים (ע"י פרוט' טאגוראס', הערה 4).

פי כן יש לאמרה: אומר, אפוא, בפה מלא: כמעט וכל מי שחוקשני לנו היטיב לדבר יותר מהמשוררים עצמם על נושאי שירתם. בזמן קצר נוכחתי, אפוא, לדעת גם בענין המשוררים, שלא בתכמה הם מחברים את שיריהם, אלא מכותו של כשרון טבעי ותוך כדי השראה אלוהית, כדוגמת מנגידי-העתיקות ומזמורי-הנבואות: שגם אלה אומרים הרבה דברים נאים, אלא שאינם יודעים דבר מדבריהם. כמצבם של אלה נראה לי גם מצב המשוררים, ועם זה הרגשתי, שבכלל שיריהם דימו עצמם להיות חכמים בבני אדם, גם בשאר דברים שבהם לא חכמה. הלכתי, אפוא, גם משם אגב סברה שיתרונן עליהם הוא אותו יתרון בו עליתי גם על המדינאים.

לכסוף הלכתי אל בעלי המלאכה, כי על עצמי ידעתי, ואגיד זאת במפורש, שאינני בקי בשום דבר, ואילו עליהם ידעתי שאמצאם בקיאים בדברים נאים הרבה, וגם לא סעייתי בכך, שכן בקיאים היו כמה שאני לא הייתי בקי, ובכך חכמו ממני. אולם, אנשי אמונה, נראה היה לי שבאומה שגיארה בה לקו המשוררים, לקו גם בעלי המלאכה הטובים. כי משום שכל אחד הצטיין במעשה מלאכה, דימה את עצמו חכם מאד גם בשאר עניינים חשובים ביותר, והסודגו זה הסתיר את חכמתו והחיא על כן שאלתי את עצמי בשם האורקל, אם אעדיף להיות כמות שהנני, בלי שאזירה חכם בחכמתם וסכל בסכלותם, או — להיות כמותם משתי הבחינות והשכתי לעצמי ולאורקל, שמוטב לי להיות כמות שהנני.

מתוך בדיקה זו, אנשי אמונה, נתעוררו כנגדי איבות מרובות, ומזן שטיבו קשה ומכביד ביותר, עד שהולידו עלילות מרובות, וגם את השם הזה, חכם, שמכניס לי, כי מדי פעם בפעם חושבים המקשיבים לשירות כאלו, שאני חכם כאותם העניינים בהם אני מוכיח טעותו של אחר, ואילו לאמיתו של הדבר, רבותי, נראה שזאת היא חכמת האל, ולזאת מתכוין הוא באומה נבואה: אחכמת אלוש שרירה מועט, ואף איננה שורה כלום.

המדינאים, אנשי אמונה, שבעיני בני נחסייתי באותו נסיון שאספר לכם, — וכשזווחתי אתו נראה לי, שגבר זה נראה חכם בעיני אנשים רבים ומעל לכל בעיני עצמי, ואולם אין הוא חכם, ואו ניסיתי להראות לו, שהוא חושב עצמו חכם, ואיננו כך. מבוא נשנאני עליו ועל רבים מהאנשים שהיו באותו מעמד, וכלכתי משם המקתי את המסקנה, שחכם אני מהאיש הזה, שכן דומה כי הוא יודע משהו איננו יודע דבר נאה-וטוב, אלא שהלה חושב כי הוא יודע משהו בלי שידע ואני, כפי שלא ידעתי, אף אין אני חושב עצמי יודע, ונראה היה שלפחות בדבר פועט זה חכם אני ממנו: שאם אשר לא ידעתי, אף אין אני מרמה לדעתה, מכאן הלכתי אל אחר, מאלה שנתחבים להכמים יותר מן ההוא, ובאתי לכלל אותה דעה גופה, ותוך כדי כך נשנאתי על ההוא ועל רבים אחרים, ולאחר מכן כבר הלכתי על פי החור מאחד לשני, וגם הרגשתי בצער וכפחד שאני הולך ונתשם, ואף על פי כן נראה היה לי שאם בבר-האל יש להחשיב מעל הכל, הצטרכתי, אפוא, ללכת, אגב עיון בכוחת הנבואה, אל כל אלה שעל פי הסברה הרווחת ידעו משהו. אולם בהיי הכלה, אנשי אמונה, — הרי אליכם יש לדבר את האמת, — אכן נתמסיתי בנוסיון כזה: הגדעיים-לחהילה ביותר כמעט ונראו לי חסרי-כל, שעה שתקרתי בהם על פי האל, ואחרים פוחתי-שם נראו לי, מבחינת הבונתם, המונים יותר, אולם עלי להראותכם את כל דרד-נדודי, שכמהה כעבודות-טורה ²⁶ שטרחתו בהן כדי שחס ותלילה לא תעמד לי הנבואה בלי שאוימנה. מן המדינאים הלכתי אל המשוררים, מתרבי הטראגדייות והדיוריתאמבים ושאר הפייטנים, על מנת שאתפש כאן כנגב הנתפש בשעת גניבתו, ואמצא סכל יותר מאלה, לקחתי, אפוא, אותם משיריהם שבראו לי לטושים ביותר ולשאלתי מה פירושם, כדי שבעת ובעונה אחת גם אלמד מהם דבר-מה, ואני מתבייש, רבותי, לומר לכם את האמת, אף על

²⁶ רפן לעבודותיו של היראקלס.

וליקון — משום הניאומים. ולפיכך אהפלא כפי שאמרת גם בראשית דברי, אם יהיה ביכולתי להוציא מלבכם בזמן קצר כל כך את העלילה הזאת שנתבררה כל כך. וא לכן אנשי אתונה, דברי אמת; לא העלמתי ולא כחדתי מכם דבר גדול או קטון אף על פי שכמעט וידעתי שבפעם הדברים האלה אי מעורר שגאה כנגדי. ודוקא בזה יש גם משום ראיה שאמת כפי, ושואת היא העלילה שמעלילים עלי ואלה הם גורמיה וכשתתקור בואת, אם עכשיו ואם לאחר זמן, תמצאו שכך הוא הדבר.

[24]

בכך התגוננתי לפניכם די-צרכי על קיטרוניהם של קטיגורי הראשונים, וכנגד מליטוס הטוב והאהוב, לפי דבריי, את המדינה, וכנגד שאר קטיגורי האחרונים אשרם להחנות לאחור מכן. ושוב, כאילו קטיגורים אלה נבדלים מקודמיהם, נקה נא את ההצהרה שגשבעו עליה. וכך בערך לשונה: „סוקראטס עושה עוול, כאשר הוא מקלקל את הצעירים ואיננו מאמין באלים שבדם מאמינה המדינה, ונבדוק-נא חלקיה של האשמה והדשים“ זאת היא ההאשמה, ונבדוק-נא חלקיה של האשמה זו אויך אחר. טוען הוא שאני עושה עוול כאשר אני מקלקל את הצעירים. ואילו אני טוען, אנשי אתונה, שמליטוס עושה עוול, כאשר הוא מחלוצן בדברים שכתומרה, מביא אנשים על-נקה אל זירת-הדין ומעמיד פנים כאילו כוּבד-ראשו ודאמת נתונים לעינינו שמעולם לא שקד עליהם במאומה. ואמה להוכיח גם לכם שכך הוא הדבר.

גש הגה, מליטוס, והגד: כלום אין זה חשוב בעיניך מאד, שתצעיריים יהיו טובים ככל האפשר?
מליטוס: בעיני, כן.

סוקראטס: הבה, אפוא, הגד לאנשים האלה: מי זה משפר אותם? הלא ברור שידעת, אם לכל נהונה דאמת. שכן מצאת, כפי שאמא טוען, את מי שמקלקל אותם, והגן מביא אויבי כפי אנשים אלה ומקטרג עלי, וככה, הבה קרא בשם האיש המשפר

וכנראה הכונה איננה לסוקראטס, אלא שהאל השתמש בשמי כבתוספת, בהביאו אותי לדוגמה, כאומר: „כני אתם, החכם בכס הוא מי שהכיר לדעת כסוקראטס כן, לאמיתו של הדבר, אשר לחכמה“ — איננו שווה ולא-סוקראטס? ועודני מזהלך גם עכשיו ודורש ותקיר זאת על פי האל כמאחד מבני העיר או מהזרים כנאה חכם בעיני, וכשתתברר לי שאין הוא כך, הריני בוא לעודת האל ומוכיח שאיננו חכם. ומפאת טירחתי זו לא היה לי פנאי לעשות דבר שראוי להוכיחו לא בעיניי המדינה ולא בעיניי שלי, אלא שרוי אני בעיני למכביר בגלל עבודת האל.

ונסח על כך גלויים עלי נאלהם אותם הצעירים שהם פנויים ביותר, כלומר בני הצעירים ביותר, וכשמהח יקשיבו כיצד החללים האנשים ונבדקים ופעמים רבות הם גם מחקים אותי בעצמם ומשתחלים לכדוק אחרים; וא, דומני, מוצאים הם אנשים בשפע הטובים לדעת משהו, וידעים מעט או לא-כלום. מהאן שתבדקנים על ידם כותעים עלי ולא עליהם; ואומרים שיש אחד סוקראטס, רשע מאין כמותו ומקלקל את הצעירים; וכשישאל אותם השואל: באיזה מעשה ובאיך תורה? אין להם מה יאמרו, אלא אינם יודעים, וכדי שלא יתגלו במבוכתם ישמיעו את הדברים שבהם מאשימים כרגיל את כל חובבי החכמה: שהוא מלמד מה-שבשמיים ומה-שמחתם-לאדמה, שלא להאמין באלים, וילתפור את השענה הנפסדת לגיחתם. כי את האמת, כמדומה לי, לא רוצו לומר שנתברר שהם מעמידים פני-יודעים ואינם יודעים דבר ומאחר שהם, כמדומני, שואפי-כבוד ונמרצים ומרובים למספר, והם מדברים עלי בעצה אחת ובכוח שידול רב, הרי מומן שיכיר את אוניכם בעלילותיהם הנמרצות, ומקרבם קמו עלי גם מליטוס, אנליטוס וליקון מ: שכן מליטוס מתרעם עלי משום המשוררים, אנליטוס — משום בעל-המלאכה והמדניאנים, השלישי בין שלושת קטיגוריו של סוקראטס; אני ידוע משאר עדיות

אף
אף
אף

ואילו רוב בני אדם, כשהם מטפלים ומשתמשים בטוסים, מקלקלים אותם? האין זה כך, מליטוס, גם לגבי טוסים וגם לגבי כל שאר בעלי חיים? כך הוא ללא ספק, בין שאמה ואניטוס תשללו ובין תחייבו את הדבר, כי מאד ישפר חלקם של הצעירים, אילו היה אחד בלבד מקלקלם, והמומר היו מושיעיהם. אלא שהנך מראה, מליטוס, די הצורך שמעולם לא הגיית בצעירים, והנך מגלה בכירור את חוסר דאגתך: במאומה לא שקדת על אותם הדברים שבגללם אתה הובע אותי לדין. ועוד הנך נא לנו, מליטוס, בתי זיוס: אם מוטב לשבת בין אורחים המגויים או בין גרועים? אתה, ענה-נא! הלא שאלתי איננה קשה. כלום אין הגרועים מרעים לעשות מדי-פעם בפעם עם שכניהם, והטובים מיטיבים עמיהם?

מליטוס: מאד מאד.

סוקראטס: וכנן, היש מי שרוצה להינזק ולא להיושע, בידי הבריות אשר בצדך? ענה-נא, אישי הטוב, שהנה החוק מצורך לענות. היש מי שרוצה להינזק?

מליטוס: ודאי שלא.

סוקראטס: הבה, איפוא: האם הכאתני הנה משום שאני מקלקל את הצעירים ועושה אותם גרועים, בודון או בשגגה?

מליטוס: בודון, לדעתך.

סוקראטס: וכיצד, מליטוס, תכמת ממני כל כך, אתה הצעיר ממני הקוץ, עד שאתה אמנם תכמת, שתמיד מרעים הרעים עם שכניהם המקורבים להם, והטובים מיטיבים עמיהם, ואילו אני תמנתי לסכלות כזאת, שאף זאת אינני מבין, שבעשותי לרשע את אחד מהחיים עמרי אלה נתון בסכנת רעה שתבואני מידך?

ואת הרעה הזאת, שהיא גדולה כל כך, עושה אני, כפי שאמה טוען, בודון? זאת אינני מאמין לך, מליטוס, ודומני שאף איש אחר לא יאמין זאת! אלא אם כן אינני מקלקל או שאני מקלקל בשגגה, ובשני המקרים כאחד אתה משקר. כי אם אני מקלקל בשגגה, אין זה מן הדין להביא אדם הנה בגלל שגיאות שעשה

ואתם וגלה להם מי הוא. — רואה אתה, מליטוס, הנך שותק ואין בפיד תשובה? וכי אינך סבור שחרפה היא וראיה מספקת לדוברי, שכלל לא נמת דעתך על כך? אלא הנך-נא, אישי הטוב: מי משפר אותם?

מליטוס: החוקים.

סוקראטס: אולם לא על כך שואל אני, הטוב באדם, אלא אתה איש, שאמנם מצוה לדעת לפני כן גם זאת, את החוקים? מליטוס: הלא, שאמנם מצוה לדעת לפני כן גם זאת.

סוקראטס: כיצד אתה אומר, מליטוס? אלה מסוגלים לחנך את הצעירים, והם משפרים אותם?

מליטוס: כן, כן.

סוקראטס: האם כולם, או מקצתם כן ומקצתם לא?

מליטוס: כולם.

סוקראטס: חיי היריה, טובים דברייך, ומושיעים נתת לנו בשפע, אך הנך-נא עוד: הנה השומעים האלה משפרים אותם או לא?

מליטוס: גם אלה.

סוקראטס: ומה בדבר חברי המועצה?

מליטוס: גם חברי המועצה.

סוקראטס: ואלה שבאסיפת-העם, מליטוס, האורחים הנאים-פנים, כלום מקלקלים הם את הצעירים, או משפרים אותם גם הם, כולם?

מליטוס: גם הם.

סוקראטס: וכנן, כל האתונאנים, כנראה, עושים אותם נאים-וטובים, חוץ ממני, שאני בלבד מקלקל אותם. כך אתה אומר?

מליטוס: ככל לבי אני אומר זאת.

סוקראטס: בלי-שמול הנני לדעתך, מאד מאד, והשוכב-נא לי: הנה לגבי טוסים סבור אתה כך? שלל האנשים משפרים אותם, רק אחד מקלקלם? או היסוכו הנמחר של דבר: אחד הוא שעשוי לשפר אותם, או מעטים מאד, כולומר הטייטים?

ואתם, ואלה להם מי הוא. — רואה אתה, מליטוס, הנך שותק ואין בפיד תשובה? וכי אינך סבור שחרפה היא וראיה מספקת לדוברי, שכלל לא נמת דעתך על כך? אלא הנך-נא, אישי הטוב: מי משפר אותם?

מליטוס: החוקים.

סוקראטס: אולם לא על כך שואל אני, הטוב באדם, אלא אתה איש, שאמנם מצוה לדעת לפני כן גם זאת, את החוקים? מליטוס: הלא, שאמנם מצוה לדעת לפני כן גם זאת.

סוקראטס: כיצד אתה אומר, מליטוס? אלה מסוגלים לחנך את הצעירים, והם משפרים אותם?

מליטוס: כן, כן.

סוקראטס: האם כולם, או מקצתם כן ומקצתם לא?

מליטוס: כולם.

סוקראטס: חיי היריה, טובים דברייך, ומושיעים נתת לנו בשפע, אך הנך-נא עוד: הנה השומעים האלה משפרים אותם או לא?

מליטוס: גם אלה.

סוקראטס: ומה בדבר חברי המועצה?

מליטוס: גם חברי המועצה.

סוקראטס: ואלה שבאסיפת-העם, מליטוס, האורחים הנאים-פנים, כלום מקלקלים הם את הצעירים, או משפרים אותם גם הם, כולם?

מליטוס: גם הם.

סוקראטס: וכנן, כל האתונאנים, כנראה, עושים אותם נאים-וטובים, חוץ ממני, שאני בלבד מקלקל אותם. כך אתה אומר?

מליטוס: ככל לבי אני אומר זאת.

סוקראטס: בלי-שמול הנני לדעתך, מאד מאד, והשוכב-נא לי: הנה לגבי טוסים סבור אתה כך? שלל האנשים משפרים אותם, רק אחד מקלקלם? או היסוכו הנמחר של דבר: אחד הוא שעשוי לשפר אותם, או מעטים מאד, כולומר הטייטים?

ואתם וגלה להם מי הוא. — רואה אתה, מליטוס, הנך שותק ואין בפיד תשובה? וכי אינך סבור שחרפה היא וראיה מספקת לדוברי, שכלל לא נמת דעתך על כך? אלא הנך-נא, אישי הטוב: מי משפר אותם?

מליטוס: החוקים.

סוקראטס: אולם לא על כך שואל אני, הטוב באדם, אלא אתה איש, שאמנם מצוה לדעת לפני כן גם זאת, את החוקים? מליטוס: הלא, שאמנם מצוה לדעת לפני כן גם זאת.

סוקראטס: כיצד אתה אומר, מליטוס? אלה מסוגלים לחנך את הצעירים, והם משפרים אותם?

מליטוס: כן, כן.

סוקראטס: האם כולם, או מקצתם כן ומקצתם לא?

מליטוס: כולם.

סוקראטס: חיי היריה, טובים דברייך, ומושיעים נתת לנו בשפע, אך הנך-נא עוד: הנה השומעים האלה משפרים אותם או לא?

מליטוס: גם אלה.

סוקראטס: ומה בדבר חברי המועצה?

מליטוס: גם חברי המועצה.

סוקראטס: ואלה שבאסיפת-העם, מליטוס, האורחים הנאים-פנים, כלום מקלקלים הם את הצעירים, או משפרים אותם גם הם, כולם?

מליטוס: גם הם.

סוקראטס: וכנן, כל האתונאנים, כנראה, עושים אותם נאים-וטובים, חוץ ממני, שאני בלבד מקלקל אותם. כך אתה אומר?

מליטוס: ככל לבי אני אומר זאת.

סוקראטס: בלי-שמול הנני לדעתך, מאד מאד, והשוכב-נא לי: הנה לגבי טוסים סבור אתה כך? שלל האנשים משפרים אותם, רק אחד מקלקלם? או היסוכו הנמחר של דבר: אחד הוא שעשוי לשפר אותם, או מעטים מאד, כולומר הטייטים?

[26]

בשגגה, אלא להיפגש אתה, ללמדו ולהוכיחו. שהרי ברור כי
 לכשאלמר, אהדל מנעשי שאני עושה אותם בשגגה, ואלם אתה
 השתמשת מלהיפגש אתי ומללמדני, ולא היית נכון לכך, והנך
 מביא אותי הנה, למקום שיעל פי דיך יש להביא את העוון
 עיניש, ולא את העוון לימוד. אלא, אנשי אתונה, שכבר נתברר
 מה שאמרת: שמעולם לא שקד מליטוס לנו בדלים אלו, לא
 הרבה ולא מעט. אף על פי כן אמור'נא לנו מליטוס: כיצד
 מקלקל אני לדברך את הצעירים? וכי אין זה ברור על פי
 כתב-ההאשמה שכתבת, שאני מלמד אותם לבלי האמין באלים
 שבהם מאמינה המדינה, אלא במעשים דמוניים שונים
 והדשים? האינו טוען שאני מקלקל אותם בתורה זו?¹
 מליטוס: בכל לבי אני טוען זאת.

סוקראטס: ובכן, מליטוס, בהוי האלים האלה שאנו מדברים
 בהם כעת: הוסף ובאר את הדבר לי ולאנשים האלה. כי איני
 יכול להבין, אם לדברך מלמד אני את האמנה בבמה אלים,
 ומאמין איפוא עצמי שיש אלים ואינוני מחוסר-אלים למרי
 ולא זהו העוול שאני עושה, אלא שאני מאמין באלים אחרים,
 שלא כמדינה, והאת היא ההאשמה, שאני מאמין באחרים; או
 שאחת טוען שבכלל אינוני מאמין באלים, וכך אני מלמד את
 זולתי.

מליטוס: זאת אני אומר: שבכלל אינוני מאמין באלים.
 סוקראטס: מליטוס המשונה, לשים מה אתה אומר כך? וכי
 אף שמש וירח אינוני חושב לאלים, כשאר אנשים? וכי
 מליטוס: בהוי זיוס, רבותי הדיינים; הלא הוא טוען שהשמש
 היא אבן, ושהירח הוא אדמה.
 סוקראטס: נדמה לי, מליטוס ידידי, שאתה מקטרג על
 אנאכסגוראס¹⁷, וכל כך אתה בו לאנשים אלו, וחושב אותם
 סוקראטס: בדמה לי, מליטוס ידידי, שאתה מקטרג על
 אנאכסגוראס¹⁷, וכל כך אתה בו לאנשים אלו, וחושב אותם

¹⁷ איש קלאוזומני שבאסיה הקטנה בערך 500 עד 428 המילוסוף גדולתשם
 שהתארת באחתה בערך משנת 480 עד 450 והיה ירידו של פרקלים,

[26-27] אפלטון

219
 לבורים עד שלא ידעו כי ספרי אנאכסגוראס איש קלאוזומני
 מלאים וגדושים דעות אלו? וכי לומדים הצעירים מפני דברים,
 שאפשר לקנותם לעתים, כשהם עולים ביוקר, בדרךנות אחד
 בכיכר האורכסטרה, ולצחוק לטוקראטס כשהוא מעמיד פנים
 כאילו הם שלו, וכל שכן כשאותם הדברים אינם מתקבלים כלל
 על הדעת? אולם, בהוי זיוס, האם עד כדי כך אינוני מאמין,
 לדעתך, בכל אל שהוא?
 מליטוס: אכן, בהוי זיוס: אינוני מאמין במאותה.

סוקראטס: אין לסמוך עליך, מליטוס, וכפי שנראה לי, גם
 אתה לא תסמוך על עצמך בדבר הזה. שכן נראה לי, אנשי
 אתונה, שאיש זה רשע מאוד ופרוק, וברשעות ממש כתב את
 כתב-ההאשמה הזה, בפריצות ותעלול-נעורים. שהרי דומה
 הדבר כאילו חר חידה כדי לנסות: האם יבין טוקראטס תחכם
 את הלצתי שאני אומר דבר והיפוכו, או ארמה אותו ואת שומעי
 האחרים? שהנה לדעתי סותר איש זה בכתב-ההאשמתו את
 דברי עצמו, כאילו היה אומר: סוקראטס עושה עוול, באשר
 אענו מאמין באלים, אלא מאמין באלים, והרי כך מדבר מי
 שתחמד לו שעשועים.

עיינו, איפוא, רבותי, יחד עמי, כיצד נראה לי שהווא אומר זאת.
 אתה השב לנו, מליטוס, ואתם זכור'נא מה שביקשתי מכם
 מלכתחילה: אל תרעישו באמרי את דברי בדרך הרגילה, היש
 אדם, מליטוס, ויהיה אשר יהיה, המאמין שיש מעשי אנשים,
 ואינוני מאמין שיש אנשים? יענה'נא, רבותי, ואל ירעיש
 רעשים של סתם ויש מי שמאמין שאין טוסים, אבל מעשי
 טוסים? או מי שמאמין שאין מחללים בחליל, אבל מעשי
 מחללים? אין כוה, הטוב שבגברים, אם אין רצונך לענות,
 אומר זאת אני לך ולאחרים שכבאי. אולם על שאלה זו השב
 ונעורתי של זה נמלט מן הציר כשהואשם על "מפירה באלים וריוות עם
 תמיסית".

אמת, וטינה זו היא שתוכל לי, אם משהו יוכל לי, לא מליטוס ולא אניטוס, אלא על-לית המוז-העם ושנאמו. הלא לזאת נפלי קרבן גם אנשים אחרים, רבים וכן טובים, ודומני שעתיד נפלי, ואין כל סכנה שאהיה אחרון.

ואולי יימצא מי שיאמר: "האינך ממבייש, סוקראטס, שאהיה עוסק בהתעסקות כזאת המביאה אחר עקשיו לסכנת מותו?" על כך אשיב דבר-צדק ואומר: "אין דבר-יך נאים בך-אדם, אם אתה טוב, שאת סכנת התדיי-הממות צריך לשקול מי שיש לי ערך אד-במעט, ולא לעיין רק בכך, אם צדקים או לא צדקים מלשני שהוא עושה, ואם פעליו הם של איש טוב או של איש רע. הלא על פי דברך היה יוצא, שגרועים היו כל האלים-למתצה שנפלו בטרוניה, ומעל לכולם/ בן-הטסים¹⁸, שלא סבל דבר-חרפה אלא בו לכל סכנה. הלא כשאיוהה בפשעו להרוג את הקטור, דיברה אליו אמו, האלה, בערך כך: בני, אם תיקום את דמי פאטרודוקלוס תברך ותחרוג את הקטור, תמות גם אתה, שכן היא אומרת²⁰:

פי מיד אחר-י מותי-הקטור תרוץ וזרקה.

וכשמע כן, קלי בעיניו המוות והסכנה: שפוז הרבה יותר לחיות חיי אש רע בלא לנקום את ידידיו, והריהו אומר²⁰:

הן מיד אמתה

לאחר שאעניש את עושה-העוולה, לכל אהיה לצחוק בשבתי לפאן, על יד קפיצות קשורות, קמשא על-א-א-א²¹.

וכי טובר אתה שהלה נתן דעתו על מוות ועל סכנה יי כי כך הוא, אנשי אהונה, לאמיתו של הדבר: במקום שאדם העמיד "אפילונו, גיבור האיליאס, שאמו, חטיס, היתה אלה, ועל כן הוא נמנה עם ה"אלים למחנה"²² הומירוס, איליאס 18, חרוז 96. "הומרים, איליאס 18, חרוז 98. "הומירוס, איליאס 18, חרוז 104.

אתה: האם יש מי שמאמין שיש מעשים של דימונים, אולם איננו מאמין שיש דימונים?
מליטוס: אין.

סוקראטס: מה רב החסד גמלת לי, שסוף סוף עניתי, כיון שהללו מאלצים אותך לענות. והלא אתה טוען שאני גם מאמין במעשים דימוניים וגם מלמד אמונה זו, אם חלשים ואם ישנים, במעשיהם של דימונים אני מאמין, אפוא, על פי דברך, וכן נשבעת בכתב-ההאשמה, ואם אני מאמין במעשיהם של דימונים, הרי שאני מאמין ממייל גם בדימונים, האין זאת? — כך הוא; שאני מניח כי אתה מודה, לאחר שאינך משיב, וכי אין אנו סבורים שהדימונים אלים הם או בני-אילים?
מליטוס: בוודאי.

סוקראטס: ואם אמנם סבור אני, אפוא, לדברך, שיש דימונים, ואם הדימונים הם אלים, הרי זאת חידתך והלצתך שעמדתי עליה: שהנה אתה טוען, כי בהיותי סבור שאין אלים, שוב אני סבור שיש אלים, ואם הדימונים בני-אילים הם, שילדו להם לא בנות זוגם, אלא נימפות ואחרות הנחשבות על פי המסורה לאמותיהם: אזי מי הוא האישי שלדעתו יש בני-אילים, אבל אין אילים? הלא זו סברה שאין הדעת סובלתה, כאילו היה סבור שיש פרידים, בניהם של סוסים חמורים, ולא היה סבור שיש סוסים חמורים! לא מליטוס, אין זאת אלא שכתבת את כתב-ההאשמה כדי לנסותנו, או משום שלא ראית מה עוול-של-אמת תוכל להאשימני בו, ואילו שתכניס בלב בר-דעת אף במעט, שלא אומר איש עצמו מחייב הן מעשים דימוניים הן אלוהיים, ושלב שלא אומר איש עצמו שולל הן דימונים הן אלים הן גיבורים, — דבר זה לא ייתכן בשום תחבולה שבועלים. אולם, אנשי אהונה, אינני עושה עוול על פי כתב-האשמה של מליטוס, — דבר זה איננו טוען, כמדומני, התגוננות יתירה, אלא גם דברי אלה דיים לכך, ואילו מה שכבר אמרתי קודם, על חטינה הרבה שרוחשים לי רבים, דעו-נא היטב שזאת היא

להביאני הנה מלכתחילה, או — לאחר שהביאוני, — אי אפשר
 לבלתי המיתני? כי אמר אליכם, שכשאמלט — יעסקו בניכם
 כולם במה שמלמד סוקראטס, ותקלקלו לגמרי; ואם על סמך
 זה תגידו לי: "סוקראטס, הפעם לא נשמע בקולי אניטוס, אלא
 הוננו נותנים לך ללכת בתנאי שלא תעסוק עוד בחקירתו זו ולא
 תשאף לחכמה; אבל כשתתחפש שנית במעשה זה, מות
 תמות!" — לו חתנו לי, כפי שאמרת, ללכת בתנאי זה, אענה
 לכם לאמור: "אתכם, אנשי אחונה, מברך ומחובב אני, אך ללא
 אציית יותר מאשר לכם, וכל עוד רוחי בי ואני יכול — לא
 אחל מלשאף לחכמה ולעוררכם לדבר על לב כל אחד מכם
 שאפשי בו כפי שרציתי אני לדבר: אנא הטוב באנשים, שאחה
 אתוואי, בן העיר הגדולה והמהוללת ביותר על חכמהה
 ועוצמתה, הרי אינך מתיישב לדאוג לכסתי שירבה בידך ככל
 האפשר, ולשים ולקבוע, ואילו לחכמה ולאמת ולשמחה, שתהא
 טובת ככל האפשר, אינך דואג ואינך שם אל לב?" ואם מי
 מכם יחלוק עלי ויאמר שאכן דואג הוא לכך, לא אחז לו מיד
 ללכת, אלא אשאל אותו ואבדקנו ואוכיחנו, ואם יראה לי שאין
 בו סגולה טובה, ואילו הוא אומר שיש בו, — אגנה אותו על
 שמולול הוא במה שיקר ביותר, ומקור את שקל-עורך יותר, וכ
 אעשה לצעיר ולקנה, כפי שידמוני לי, לזר ולבן-עירנו, אך יותר
 לבני עירנו, לפי שאהם קרובים לי יותר ביחוס משפחה. כי
 כך מצווה האל, אל תפקפקו בהו, ודומני שמעולם לא חזתה
 לכם במדינה טובה גדולה מעברדתי את האל, כי כל פעלי,
 כשצאי מחולד בבס, אל תפקפקו יותר ביחוס משפחה. כי
 ידאנו לגופתהם ולכספם וחוליה, ולא באותה מידה כדאנו
 לגשמתם כרי שתהיה זו טובה ככל האפשר, באמרי שלא מכסף
 תצא סגולה טובה, אלא מסגולה טובה יצא לבני אדם כסף וכל
 שאר טובות. גם לפרט וגם לכלל, אם בדברי אלה מקלקל אני
 את הצעירים, ודאי יש בהם נקי, אך מי שטועז שאני אומר
 דברים אחרים וזולת אלה, אין ממש בטענתו, על כן אומרנא.

אניטוס
אניטוס

את עצמו, משום שהיה בדעה שכך מוטב, או במקום שהועמד
 על ידי מפקדיו, שם חייב הוא, כפי שנראה לי, להישאר ולעמוד
 בסבלה, ולא לשקול בודעתו לא מוות ולא שום דבר אחר לעומת
 הסבלה.

ואני, אנשי אחונה, כשהעמידוני המפקדים, שאהם בחרתם לפקד
 עלי בפוטרידאד ובאופימפוליס ועל ידי דליוקס, שם נישארתי כותר
 הנבירים במקום שהעמידוני הייתי נתון לסכנת מוות; והלא
 דבר נורא הייתי עושה אילו במקום שפני שחשבתיו והנחתי
 תעמידני האל לחיות את חיי בשיאופה-לחכמה ולברוק את עצמי
 ואת וולתי, אילו כאן הייתי מפקד מפני מוות או כל דבר אחר
 והייתי נוטש את המערכה. נורא הוא המעשה, ואן לאמינה של
 הדבר יכול היה אדם להביאני בצדק אל בית-הדין, על שאינני
 מאמיץ באלים, ממרה את פי הנבואה, מפקד מפני מוות ודואה
 עצמי חכם בלא להיות חכם. כי לפחד מפני מוות, רבותי, איך
 זה אלא שמדמה אדם בנפשו שהנו חכם, שעה שאיננו כך, שכן
 "לדמות בנפשך" הוא ידלע את אשר לא ידעת. ואיש אינו
 יודע את המוות; אף לא זאת, שמא הוא הטובה הגדולה ביותר
 הצפויה לאדם, והם מפקדים מפניו כאילו ידעו לבטח, שהוא
 הגדולה שבדעות. וכיצד לא תהיה זאת אותה סכלות מגונה:
 שחששוב אדם שהוא יודע את אשר אינו יודע? ובהו וכאן,
 רבותי, כבדל אני אולי מרוב האנשים, ואם אומר, שתכמת
 במשתי ממי-שהוא, הלא מרוב האנשים, ואם אומר, שתכמת
 את שבשאל, כך חושב אני שאינני יודע, ואולם זאת ידע אני,
 שרעה וחלפה היא לעשות עולל ולא לציות למי שטוב יותר, אם
 אל ואם אדם, ובמקום לפחד מהרעות, שעליהן ידעת שרעות
 הן, לא אפשר לעולם בלא אבהת סדברים שאינני יודע עליהם
 כלום, עד שגם יתכן שהם טובים, ובכן, אף אם תוכני עכשיו
 ולא תאמינו לאניטוס ששען אותה מהשתחיים; או שלא היה צריך
 שישלשתי הקרבות סוקראטס השחתתי בהם בשנים 432, 422 ו-421
 (עי', "לאניטי", הערה 7, וב"אמריטיס", הערה 1).

אחוז לחוד, כאב או אז גדול, ומשדלן לחת דעתו על סגולה טובה. ואילו נהניתי מבר הנאה כל שהיא, והטפתי הטפה זו בשכר, היתה התנהגותי ניתנת להסבר. אך כעת רואים אתם בעצמכם, שקטיגוריו טפלו עלי כל שאר קיסרודגים ללא כל בושה, אך אף בחוסר-הנבונה שלום לא יכלו להעמיד עד להעיד שבזמן מן הזמנים קיבלתי או ביקשתי שכר מאדם. דומני שאני מעמיד עד מהימנו לאמת את דברי: את עוניי.

ואולי יהיה זה משונה בעיניכם, שאני ממהלך ומייצג עצות אלו ליחידים ומתערב בענייניהם, ואילו ברשות הרבים אינני מעז להתניב לפניהם באסיפת העם כדי לייצג למדינה. סיבה הדבר היא באותו ענין ששמעתם מפני פעמים רבות ובמקומות רבים: שדבר-מה אלהי ודומני פוקד אותי, אותו דבר שמוכירו גם מליטוס, ומתלוצץ עליי בכתב ההאשמה. החל מנעורי פוקדני דבר זה, והוא קול שבמצאו אותי הוא מונעני תמיד מלעשות דבר שאני עומד לעשותו, אבל לעולם אינו מעוררני לשום מעשה. הוא הוא העומד לנגדי לבל אעסוק בענייני המדינה. ודומני, טעמו צמו בעמדו לנגדי. כי היונא בטוחים, אנשי אחרונה: אילו שלחתי ידי מאחם או אנוכי נשכרים המדינה, כי אז אבדתי מומן בלי שאחם או אנוכי היינו נשכרים מאומה. ואל-נא תכעסו עלי שאני אומר את האמת; שהרי אין איש שיציל את נפשו בעמדו בישראל-לב לנגד המד- עם אחר ויעכב את מעשי-העוול המרובים ואת הפרות-החוק שבמדינה, אלא מי שגלחם מלחמת-אמת למען הצדק, וינצל או זמן קצר, צריך שיהיה חיי איש פרטי, ולא חיי איש-צבור. על כך אביא לכם ראיות גדולות. לא מלים, אלא את שונכר בעיניכם: מעשים. ובכן, שמעו-נא מה קרה לי, למען תודעו שאין אף אחד אשר אטוג מפניו שלא כדין וממור פחד-מות, ואגב סירובי לסגת צפוי אני לאבדון, אספר לכם דברים שהם רבי-טורח וחוסר-יחזק, כבאומים שבצרכאות, אך דברי-אמת הם: רעולם לא היה עלי כהונה אחרת במדינה, אלא שפעם אחת

אנשי אחרונה: אם תיענו לאניטוס אם לאו, ואם תוכני אם לאו: דעו שאני לא אשונה ממצעי, אף אם אהיה צפוי למזרות מרובות, אל תרעישו, אנשי אחרונה, אלא קיימו לי את בקשתי, לבלתי הרעישו לדברי, אלא להקשיב: שכן, דומני, תפיקו תועלת לשקתשיב. כי עומד אני לומר לכם עוד כמה דברים שאולי תיקבלום בקול צעקה. אך בשום פנים אל תעשו זאת, כי דעו-נא היטב: כשתמיתו אותי העשוי כל כפי שאמרת, תיזקו לעצמכם יותר משתזקו לי. כי לי ודאי לא יזקו במאומה, לא מליטוס ולא אניטוס, כי אין לאל דם; שהרי אי אפשר לדעת, על פי דיו-אילים, שאיש טוב יותר יזקק בידי הנרוע ממנו. אכן, אולי ימית או יגלה או ישלל מאורח זכותי, ואולי חושב הוא ומישהו אחר את הדברים האלה לרעות גדולות, אולם אני אינני חושב כך. אלא שרעה גדולה הרבה היא מה שהלה עושה עכשיו בשלחו ידו להמית אדם ולא-בצדק. לכן, אנשי אחרונה, רחוק אני מאוד מלהתנוגד עכשיו למעני, כפי מה שאפשר היה לחשוב, אלא למענכם, שמא תחייבוני ותחטאו למחנה שנתן לכם האל. שהרי כשתמיתוני, לא בנקל תמצאו אחר כמותי, שכן, גם אם מאוחד המשל הטלתי ממש ביד האל על המדינה, כאילו על סוס גדול ואציל, שמפאת גדלו התפעל מעט, עד שיש צורך לעוררו בדורכז כל שהיא. כך, דומני, הטלתי האל על המדינה, שהנני מעורר ומשדל ומגנה אתכם אחד אחד, ורכוב עליכם ללא-הפסק בכל מקום, כל היום כולו, לא בנקל רבותי, תזכו לאחד שבוה, ואם תיענו לי, — תחוטו עלי, אך אולי תרעמו, וכמתנמנמים שתחזיקו מי שתחזיקו מסרו אותי, תשמעו בקול אניטוס ותהרגוני על נקלה: אזי תבלי את מותי חייכם בשינה, אם לא יפקדום האל וישדר אליכם איש אחר. אולם שאני הנני עשוי כאיש שיש לחשוב שניתן למדינה מיר האל — זאת תבינו מכאן: אין זה מנהגו של אדם, שהחנותי את כל אשר לי, ובכך שנים רבות הריני מתעלם מכם, שכל רכושני הולך ומחמת, אלא עוסק תמיד בשלכם, בנשתי אל כל

הארבעה לסאלאמיס והביאו את לאון, ואילו אני נמחלקתי לפתני. ואולי היו הורגים אותי בגלל זה, אולי מפל לפתע אותו שלטון. ועל כך יעידו לפניכם עדים רבים.

הסבורים אתם, אפוא, שהייתי מאריך שנים כך עד אילו עסקתי טוב והחשבתי זאת מעל לכל, כנראה? רחוק הוא הדבר, אנשי אתונה! הלא גם שום אדם לא היה מאריך ימים ככך. אלא כה אני עמוי, וכה איראה כל ימי חיי, כמה שעשיתי בורח והצבור ובורח היחיד: מעולם לא וחרתי לאדם שלא בצדק, אף לא לאחד מאלה שהמעלילים קוראים להם תלמידים. אבל מעולם לא הייתי מורחו של איש, אלא אם הפג אדם להקשיב לי, כשאני מדבר ועוסק בענייני, והיה זה צעיר או זקן, מעולם לא היחה עיני צרה בו, אף באחד, ולא שאני משוחח בקבל שבר ואנוני משוחח בלא שכר, אלא עומד אני במידה אחת לרשותו של צעיר ועני כי ישאלני, וכל הרוצה ישיב וישמע את דברי, ולא בדין הוא שידרש מירי החשבון, אם היה אחד מאלה לאיש הגון או לאו, שמעולם לא הכסחתי לאיש כל הוראה שהיא ולא לימדתי. ואם יש מי שטוען: שבזמן מן הזמנים למד או שמע ממני דבר לחור, שלא שמעוהו גם כל האחרים — היו בטוחים שאין אמת בפיו.

אולם מודע-הו יש השוחחים לבלות עמי זמן רב? כבר שמעתם זאת, אנשי אתונה! אמרתי לכם את כל האמת, ששמחתי הם להקשיב למבחן האנשים החושבים את עצמם חכמים ואינם כן. ובאמת, יש כזה מן הזנאה, אך אני, כפי שאמרתי, נצטריתי על כך על ידי האל: בנבואות ובחלומות וכל האופנים שבהם נגמר על אדם במגידה אלוהית בזמן מן הזמנים שיעשה כל מעשה שהוא. זה דבר אמת, אנשי אתונה, וניתן להוכיח בנקל, כי אם אמנם מקלקל אני כמה מהצעירים, וכמה כבר קילקלתי, מסתבר שאחרים מהם יכירני, לאור שהתבגרו, שבנעוריהם נחתי להם פעם איוו עצה רעה, ועכשיו יופיעו ויקמרו עלי ויקמו את

הייתי חכר-המנועה²⁸; ובמקרה נמצאה בידי חשבת שלי, אנטיאוכיס, הנהלת העניינים²⁹ באותו זמן, שביקשתם לדון את עשרת המפקדים שלא אספו את חילי הקרב לכולם לאור כל העשרה בבת אחת, שלא כחוק, כפי שנסתבר לכולם לאור מכן. ואלו הייתי בין הפרטיאנים היחידים שהתיצב כנגדם, לכל תפרו במעשיכם את החוקים, והעצמתי בניגוד לרצונכם. וכשמעו הנואמים להאשימוני ולאסרני, ואתם תבעתם זאת בצעקותכם, חשבתי שמוטב לי כי אסתכן עם החוק והצדק, משאפתו ממאסר או מוות ואעשה אתכם יד אחת כמה שהחלטתם שלא כדיון, והדבר אירע בעוד המדינה דימוקראטיית. אך עם קום האוליגארכיה, קראו "השלולשים" אותי ועוד ארבעה אנשים אל הבית העגול³⁰ ופקדו עלינו להביא מסאלאמיס את לאון המסאלאמיני, על מנת להוציאו להורג, כשם שהורדכו לוח פקודות מעיני אל לאנשים רבים, למען ירבה ככל האפשר מספר חבריהם לפשעים וזו הראיתי שוב, לא בדבר-שפתים כי אם למעשה, שכלל וכלל לי איכפת לי המוות, אם אין ביטוי זה עממי נדיר, ושלא אעשה דבר-עוולה או פשע-לאלים, רק זה איכפת לי מכל. כי השלטון ההוא בכל עצמתו לא הטיל עלי אימה עד שאעשה דבר-עוולה, וכשיצאנו מהבית העגול, הלכו

המנועה בת המש מאות החברים, מנישים מכל אחד מעשרת ה"שכטיים" של אטיקה הנקראים "פילי".
²⁸ דו "המנועה" שדחה בידו כל אחד מעשרת השכטיים במשך החלק העשירי של השנה, י"פ החור.
²⁹ בקרב בים האורגוניס (שהו קבוצת איים דרומה לסבוס) שם נצחו צי אתונה את צי ספארטה בשנת 406. בשל סערה לא התילו מסקרו צי אתונה מהם הומנו, בניגוד פריקלס, בן המדינאי הגדול שעל שמו נקרא ושמו מהם הומנו, בעינם פריקלס, בן המדינאי הגדול שעל שמו נקרא.
³⁰ "חלוסי", בניין עגול מפוסה כיפה ששימש ל"שלושים" בבית כותובת את המעשה מוכר אפלטון גם במכתב השביעי" (כרך שלישי של המדונה זו) אשר כתב בימי זקוניו. כאותו מאורע שבלולים החיישי אפלטון עצמו מהשלטון האוליגארכי שבתחילה תלה בו תקוות.

קרוביהם של אלה: מה הסבר יינתן לעזרתם שהם עוזרים לי, אלא החסבר הנכון והנודק, שהם יודעים את המשקל שבפי מליטוס ואת האמת שבפי שלי? ¹²

וכן, רבותי; אלה הם בערך הדברים, ואולי עוד כמה שממותם, שיכול אני להביאם למגן לי. ואפשר יש בכם מי שתדעם אם יזכור שבעצמו היה מחלה את פני הדיינים בבקשות ובתחינות, אם פעם היה נתבע בעצמו, ואפילו בדין המור פחות מדיני זה, ובכדי לעודד רחמים ככל האפשר יותר, היה מצניג את ילדי ועוד רבים מקרוביו וידידיו; ואני לא אעשה כלום מדברים אלה, אף על פי שאני שרוי, לכאורה, בסכנה שאין למעלה ממנה. מי שיעלה זאת על דעתו, אולי יתייחד כלפי יותר, ומשום שהמעטו הדבר, יכריע הכעס בהצבעתו, שעה שתצניעו על גורדיני. אם זהו הליך רוחו של מישהו מכם — אינני סובר כך, אך אם כן — דומני שראוי לי לומר אליו דברים אלה: הטוב באנשים, גם לי כמה קרובים, וכפי שאומר המוריס, לא נולדת.

«לא מאלה ואף-לא מצניג-סלע» ¹¹

אלא מבני-אדם, ועל כן יש לי גם קרובים וגם בני, אנשי אמונה, והם שלישה: אחד מהם בחור, ושניים ילדים; ואף על פי כן לא הבאתי הנה אף אחד מהם, כדי לבקשכם שתוכונו. ומשום-מה לא אעשה זאת? לא מתוך יוהרא, אנשי אמונה, ולא משום שמקל אני בכבודכם; ואם אני בוטח בנפשי לנוכח המוות או לא, — זו סוגיה אחרת. אך לגבי דעת העולם אין זה נאה בעיני, לא לי, לא לכם ולא לכל המדינה, שאעשה דבר מהדברים האלה, אני שוקן אני כמות שהנני ושמי כמות שהוא, אם בצדק או שלא בצדק. הלא כבר רוחת הדעה, שסוקראטס נבדל משאר בני אדם. והרי אלה מכם, שעל פי הדעה הרווחת נבדלים גם הם בתחמם או באומץ-לבם או בכל סגולה אחרת, — הלא גם

¹¹ המוריס, אודיסאה 19, חרוז 163.

נקמתם; ואם לא הנה, הרי שכמה מבני ביתם, אבותיהם ואחיהם ושאר קרוביהם, חייבים היו להיזכר עכשיו, אם אונה לבני ביתם כל רע על ידי. ואמנם רבים מהם אני רואה כאן: קודם-כל קריטון ¹³ זה, בן גילי ואחי לדימוס, שהוא אביו של קריטובולוס הלז; והנה גם ליסאניאס איש ספסוס, הוא אביו של איסכנס הלז; וכאן אנטיפון איש קיפיסוס, אביו באותה אפגונג, ומלבדם אחרים שאחיהם היו עוסקים עמי באותה התעסקות; נקוסטראטוס בן תאוזוטודוס, אחיו של תאוזודוטוס — תאוזודוטוס מת, עד שלא יכול היה לכבול ידי אחיו, — ופאריאלוס הלז, בן דימדוקוס, שאחיו ידי תאגוס; והנה אודיאגאטוס בן אריסטון ¹⁴, שאחיו הוא אפלטון ¹⁵ זה, ואיאגאטודורוס שאפולודורוס הלז הוא אחיו. ורבים אחרים יכולני לקרוא לפניכם, שלפחות אחד מהם חייב היה מליטוס להעיד עלי בנאומי. ואם אז שפח את הדבר, יעיד נא עכשיו — אני מרשה זאת ¹⁶ — ויאמר-נא אם יש בפני טענה מעין זו. אולם את כל ההיפך מזה תמצא, רבותי: כולם מוכנים לעזור לי, למקלקל, שהרעותי לעשות עם בני ביתם, כפי שטוענים מליטוס ואיטוס. ועזרתם של אלה שקלקלתי היתה אולי ניתנת להסבר, אך אלה שלא קולקלו, וכבר הם אנשים מבוהלים,

¹³ חברו וכן גילו של סוקראטס, שילאחר מכן ביקש להצילו מבית המטה, כמסופר בדיאלוג הנקרא על שמו, המבואר בכרך זה.

¹⁴ אחי הגדול של אפלטון; אחד המשוחזרים במשטר המדינה.

¹⁵ כלומר פלאטון בן אריסטון; אחד משלושת המקובלות בהם מוכרי אפלטון את עצמו בכתבי מתוך הכרח המקום השני הוא הלז במאפולוגיה" שם הוא מוכיר את עצמו כאחד האנשים שהתערבו לחיות ערבים לסכום קטן במקרה שסוקראטס יידון לחטולם קטן; והמקום השלישי הוא במדינה" (כרך שני של מהדורה זו), שם נאמר שאפלטון לא היה נוכח בשעת מותו של סוקראטס, משום שדיה חולה והיו העידוד באותה שעה היה טעון חסבר.

¹⁶ על פי הגדול, אמר היה לקטגור להכנס לדברי המתנות ולהיפך, בלי רשות מפורשת מצדו.

שיאנני ממומרמר, אנשי אהונה, על מאורע זה שדנתם אותי לכף חובה, — לכך גורמת בני שאר סיבות מרובות גם העובדה שלא במפתיע אירע לי אותו מאורע; הרבה יותר מתפלא אני על מספר הקולות שניתנו לכאן ולכאן. הרי לא פיללתי שתרוב יהיה פעוט כל כך, אלא שגודל יהיה. והנה מסתבר שאילו שלשום קול בלבד היו ניתנים לצד השני, הייתי יוצא וכאיש. ומלטים, כמדומני, לא השיגנו גם עכשיו, ולא זאת בלבד שלא השיגנו, אלא גליי לעין שאילולא עמדו גם אנשים וליקו לקשרג עליו, אף היה נקמם באלף דרכמונים, משום שלא היה זוכה לתמישית הקולות.

האיש מציע, איפוא, לדון אותי למיתה. נוח: ואני, מה עונש אציע לכם כנגד זה, אנשי אהונה? הלא ברי שאת הראוי לי? ובכן, מה ראוי לי לסבול אז לשלם, על שלא הסכנתי לשקוט בחיי, אף לא נחתי דעתי, כרוב האנשים, על צבירת-כסף ועל משק-בתי ועל כוונות פיקוד ונאומי-עם ושאר משרות וקשרים ופילולגים הממתחשים במדינה? הלא ראיתי את עצמי נתון מכדי לפנות אל דברים אלו ולהציל נפשי בכך: הרי שם לא הויתי מביא תועלת לא לם ולא לעצמי, ועל כן לא הלכתי בדרך זו, אלא הלכתי לגמול עם כל אחד לחוד אותו חסד שהוא, כפי שאני טוען, הגדול ביותר: שהנה ניסיתי לשדל כל אחד מכם, לכל יקרים וידאג לענין מענייניו בטרם ידאג לעצמו שיהיה טוב ונכון ככל שאפשר, ואף לא ידאג לענייני המדינה בטרם ידאג למדינה עצמה. וכן ינהג גם בכל שאר דאגותיו, מה איפוא, הגמול הראוי לי, בהיותי איש אשר כזה? גמול טוב, אנשי אהונה, אם באמת יש להציע את הגמול על פי מה שראוי; וטוב — מאותו מין שיהיה הולם את מסיבותיו. ומה הולם איש עני המליטיב עצמם, והוא זקוק לפנאי כדי להעיר את לבכם?

מספר המחירים היה 281 ומכיוון שבדין ישבו 500 זיינים, חסד 31 קל לספקדין של זוכתי בעצלו או המספר, מדבר אמלטון על שלושים

לום תחשב לחרפה, אם יתנהגו כאותם אנשי-שם, שראיתים פעמים הרבה בעמדם לדין, ועשו דברים מוזרים, משל כאילו יאונה להם דבר גורא אם ייהדנו, וכאילו יהיו בני אל-מות, אם אתם לא תמיתו אותם. נראה לי שאנשים אלה ממיתים חרפה על מדינתנו, עד שייחשודו גם הור, שאותם האחרונאים הנבדלים לטובה, וכני-עירם מנשאים אותם במשרות ושאר-כבודים, — אלה אינם נבדלים מנשים במאותה. אם כך, אנשי אהונה, אין אמתו בעלי שם כל שהוא צריכים לנהוג כך, ואם נהגו כך, אל לכם להרשות את הדבר, אלא להוכיח, שאת האיש המציג מחווה אלה נותנו את המדינה לצחוק חתייכו בדין הרבה יותר מאשר את הנהגת בשקטי. וגם אם לא נהרחר בודעת העולם, רבותי, נראה לי שלא מן הדין הוא, שהנאשם יבקש טובה מהדיין ויצא זכאי בכוח בקשותיו, אלא למדנו ויכוח לו את צדקתו. כי לא לשם כך יושב הדיין, שיתלק את הדין בחסד כנדכת-ידי, אלא שדרך על פניו; ובמבועתו לא נשבע שיחזונו את כל הטוב בעיניי, אלא שישפוט על פי החוקים. ובכן, אל לנו להוציא-לם שתפודי שובעוכם, ואל לכם להיות מורגלים בכך: שחרי לא יתא בכך משום יראת-אלים, לא בנו ולא ככם אל חדרשו, איפוא, מדיי, אנשי אהונה, שאעשה עצמם מעשים כאלה, שאין בהם לעצתי לא נוי ולא צדק ולא חסידות; לא בדרך כלל — וכדאי זיוסו בוודאי לא כעת, בהמוע אותי מליטוס זה לדין על שום כפירה. כי בדרך הוא, שאילו הייתי משדלכם ומאלצכם בבקשות אחרי שנשבועתם, הייתי מלמד אתכם לכפור באלים, ובתהגונותי הייתי מקטרג ממש על עצמי. שאינני מאמין באלים, אלא שכלל וכלל אין הדבר כך; כי הנני מאמין בדרך שאף אחד מקטיגורי איננו מאמין, וכידכם וביר-האל אפקיד דיני, לדונו כפי מה שייטב ביותר, גם לי גם לכם.

מספר המחירים היה 281 ומכיוון שבדין ישבו 500 זיינים, חסד 31 קל לספקדין של זוכתי בעצלו או המספר, מדבר אמלטון על שלושים

תשוקה עזה להאריך ימים אם עד כדי כך חסר אני שיקול-דיעה לעשות את החשבון הזה: "אחם, שתונם אחי למדינה, לא יכולתם לשאת את שיהחתי ודברי, שכברו מדי ונשנאו עליכם, עד שתונם מבקשים להיפטר מזה; ואחרים ישאו אותם בנקל?" רחוק הדבר, אנשי אמונה! הנה היים יפים יהיו אלה לזמן שבמוצי: לצאת מעיר אחת למשנה, ולחיות אגב טירודים וגורשים! שהרי אין לי ספק, שבכל מקום שאבא לשם, יקשיבו הצעירים לדברי כמו כאן; ואם אדחה אותם מעמי, ישלדו הם את הזקנים יותר ויגרשוני; ואם לא אדחה אותם, יעשו זאת אבותיהם ובני בהם על דעת עצמם.

ואלי יאמר האומר: "וכי אינך יכול, סוקראטס, לצאת לגולה ולחיות שם בשתיקה ובסקט?" זה הדבר שקשה ביותר להוכיח לכמה מכם. שהרי אם אומר כי פרושו של דבר להמרות את פי האל, ועל כן אי אפשר לי שאחיה בשקט, — לא תאמינו לי, כאילו אני מיתמם בידיעים³⁶ ושוב אם אומר, שהנה זה הטוב המדול ביותר לאדם, לדבר מדי יום ביומו על סגולה טובה ושאר דברים בהם אני משוחח, לפני ששמעתי, וחוקר את-עצמי ואת-זולתי, ותיים שאין בהם הקירה לא כדאי לו לאדם לחיותם! — אז תאמינו לדברי עוד פחות. ויתר על כן: אינני רגיל להשוב את עצמי ראוי לכל רע שהוא, שאילו היה לי כסף, הייתי מציע משלום כסף, שהרי בכך לא הייתי נזוק כלל וכלל. ואולם אין לי, אם לא תרצו לקנות אותי בסכום שיש בידי לשלמו, ואולי יש בידי לשלם בערך מנה אחד של כסף; וזה, איפוא, הקנס שאני מציע.

אולם אפלטון³⁷ הלז, אנשי אמונה, וקריטון³⁸ וקריטובולוס ואפולודורוס מבקשים אותי להציע שלושים מנה, והם יערבו איפוא, הקנס שאני מציע.

³⁶ בניזית: נוהג איוונה, מקום חשוב לזכות טיבה של האיוונה הטוקיאטה, שהיתה למעשה היסוד של מה שנחשב בעיני בני דורו של סוקראטס כאיוונה שלי.

³⁷ עיי לעיל הערה 26. ³⁸ עיי לעיל הערה 27.

אין גמול, אנשי אמונה, יפה יותר לאיש כזה, משתנינו לו ארוחתו ארוחת-המלד בבית המועצה, הרבה יותר משתנינו לאהור שניצח לכם באולימפייה בטוס או בצמד-סוסים או בשני צמדים, כי אלה מביאים עליכם אושר מדומה, ואני — אושר-של-אמת, אלה אינם וקוקים לארוחה, ואני וקוק ליה, אם יש, איפוא, להציע את הגמול לפי שורת הצדק, מציע אני גמול זה: מתן ארוחת-המלד בבית המועצה³⁹.

אולי ייראו בעיניכם גם דברי אלי, בדומה למה שאמרת על ההתייפחות והתנוונים, כלשונו של יוהרא, אולם אין זה כך, אנשי אמונה, אלא כפי שאסכר: לבי סמך וכסות שאין איש אשר יעשה עוול מרצונו, אבל לכם לא הספקתי להוכיח זאת, משום שקצר מדי הזמן אשר שוחחנו בינינו. שתריני סבר: אילו היה לכם אותו חוק הנהגה במדינות אחרות, שיש לדון דיני נפשות לא ביום אחד בלבד, אלא ימים מרובים, אזי הייתם מקבלים את הוכחתו; אך כיון שכך, לא קל הוא להיטהר בזמן קצר מעלילות גדולות, ובהיותי, איפוא, בטוח שאנינו מרע עם איש, ודאי לא ארע עם עצמי ולא אעיד על עצמי שאני ראוי למשהו רע, ולא אציע כלפי עצמי גמול אשר כוה, כי מזה שאפחד מפניו? שמא יוטל עלי אותו עונש שמציע אותו מליטוס, ולשאמרת עלי שאנינו יודע אם טוב או רע הוא? וכי תזת זה אבחר בדבר מהדברים שהיטב ידעתי עליהם שרעים הם, ואניענו? אולי מאסר? ולמה לי החיים בבית הסוהר, שם אהיה עבדה של הרשות שתתמנה מדי פעם, של האחד-עשר⁴⁰?

או קנס-כסף, ומאסר עד אם אשלם? והרי זה אותו הדבר שאמרת קודם, כי אין לי מקור למשלום כסף, וכי אציל-גלות? של הצעה זו אולי תסכימו, אכן, אנשי אמונה, ודאי רודה כי

³⁹ ה"מטריטאיוני" שם סעוד ה"מטריטאיוני", כלומר הכיר המועצה שהתגלת המורה נהנה אותו זמן ביום, ויחד אתם אורחים ואורחים שהמדינה בקישה לכבד אותם, כגון המנצחים בתחרויות האולימפיות.

⁴⁰ "הכר-שקידים שנחמנו מדי שנה, לפקח על בתי הסוהר ועל הענסים."

השנינים, ואת קטיגורי שורייקים ומחיריים הם, השיגה הקלה שבהם: הרשעות. ואני יוצא מכאן לאחר שבדונתי על ידיכם למיתה, והם — לאחר שנדונו על ידי האמת לרשעות ולעוולה. אני מקבל עללי את הדין וגם הם ואולי אף הצטרד הדבר להיות כן. ודומני שיש בו מן המידה הנכונה.

ומה שיהיה לאחר מכן, יש את הנשי להינבא לכם, אתם שדומני לכך חובה. שהרי כבר הגעתי לאותו מעמד בו מתנבאים בני-אדם יותר מבכל מעמד אחר: כשהם עומדים למות. והנני אומר לכם, הורגי, שמרי אחרי מותי תבואו על עונשכם. — ובחיי זיוסי! המור הוא עונשכם הרבה ממורת זה שהטלתם עלי. שכן עשייתם עכשיו בדעה שחיסטרו מחצורד לת דין וחשבון על חיכם, והנני אומר שיבואכם החיפז מזה. כי מרובים יותר ידרשו מכם דין וחשבון; עד כה עצרתם בהם בלי שהגשתם בכך. וככל שהם צעירים יותר, יתמורו יותר, וכן ירבה כעסכם. שאם מדמים אתם בפשעם שבקשילת בני-אדם אדם תמנעו בנות מל שיגנה אתכם על אורח-חיים שאיננו נכון. — אינכם אלא טועים. כי להיפטר בדרך זה, — לא יתכן בנקל ואף אין זה נאה, אלא זאת הדרך הנאה הקלה ביותר: לכלתי עשוק אחרים, אלא שיהא אדם מתקיף עצמו להשביח ככל האפשר. בבוואה זו אני נפרד מכם, אשר חיבתם אותי בדין. אך עם אלה שדנוני לכך זכות אשוחח עוד בהפגז-לך על המעשה הזה שנעשתי. כל עוד עטוקים הם אנשי-הרשות, וכל עוד אינני הזלך למקום בו עלי למות, אם כן, רבותי, הישארו עוד עמי פרק זמן זה; כי אין שום מניעה שנתחילף דברים כל עוד הרשות בדיננו. כי יש בדעתך להראות לכם כהראות לידדים, את פשר המקרה שקרני עכשיו. שהנה, רבותי הדיינים, — שלכם אוכל בצדק לקרוא דיינים, — אירע לי דבר משונה: אותו קול-בבוואה דימוני שאני רגיל בו, היה שכיח מאד בכל הזמן והאחרון ועמד לנגדי בדברים פשוטים לגמרי כל אימת שדימנתי עצמי לעשות דבר שלא כשורה. ועכשיו אירע לי מה

לסכום. אני מציע, אפוא, את הקנס הזה, ואגשים אלה ידוי לכם עריבים מהדימונים לפריעון הכסף.

נאום של-ישי: אחרי שנידון למיתה

זמן מרעט הוא אנשי אחרת, שבגללי יבואכם השם והננאי כפי כל מי שרוצה להשמיץ את מדינתנו, שהנה הרגתם את סוקראטס, איש חכם; שהרי חכם יקראו לי הרוצים לדבר בננותכם, אף אם אינני כך, ולו חזיתכם אך זמן קצר, הייתם זוכים בדבר מאלתי, שהרי רואים אתם את שנותי שהתדיקו לכם בדרך החיים וקרובות הן למות. לא לכולם אני אומר זאת, אלא לאלה מביינים שדנו אותי למיתה. ואליהם עצמם מוסיק אני ואומר: אולי סבורים אתם, אנשי אחרת, שנכלדתי בשל חוסר כוה-הדיבור, בו הייתה נפשה אתכם, אילו ראית צורך לעשות ולומר הכל כדי לזכות בדין. אולם אין כל ממש בה. אמנם וכלכדתי בשל חוסר-מה-אך לא של כוה-דיבור, אלא של תעה וחוצפה ושל רצון לומר אליכם כמותם הדברים הנעצמים באונותי ביימור: חייב הייתי לקונן ולהתייפה ולעשות ולומר שאר דברים רבים שאינם ראויים לי, כפי שאני טוען, ושכמותם רגילים עלי לשמוע מפי אחרים. אולם אז לא השכחתי שמתחת הסנה עלי לנהוג שלא ככוה-חורים, וגם עכשיו אינני מתחרט שהתגוננתי כפי שהתגוננתי, אלא מוסב לי הרבה יותר למות לאחר שהתגוננתי כך, מלחיות אחרי התגוננות מהמין הזה. כי לא בדין ולא במלחמה רשאי אני או אדם אחר לנסות תחבולות למיניתי, כדי להימלט ממות בכל מחיר. הלא גם בקרבות בדרך הוא לעתים שאיש יוכל להימלט ממות אם ישלך את כל-יגשקו ויחלה בתחנותים את פני רודפיו; וכן שאר תחבולות להימלט ממות יש בסכנות למיניתי, למי שמעז פניו לעשות ולומר כל דבר שבועולם, לא רבותי, לא ממות קשה להימלט; הרבה יותר קשה להימלט משחיתות, שכן קול ממות רגילה. והרי אותי, באשר אתי זקון הנני, השיג האטי שביך

שאר האלים-למחצה שהיו צדיקים בחייהם, — כלום גרועה תהיה אותה עקירתו וכי לא יתן כל אחד מהם כל מחיר כדי להצטרף אל אורפיים ומיסיאוס ומיסיאודוס והומירוסו מיתות רבות נכון אני למנות, אם זאת היא האמת, שהלא גם לי תהייה שם שיתות נפלאות, כשאפגוש בפאלאמיס או באיאס בן טלאמון או באחר מהקדמונים שמת בעיות הדיון, וכשאשורה קורותי לקורותיהם של אלה — דומני שהדבר לא יהיה חסר נעימות, ומה על כן: הלא אבדוק ואכתו את האנשים דשם כדוגמת אלה שבבאן, מי מהם חכם ומי חושב עצמו לחכם ואינו כן, ומה המחיר, רבותי הדיינים שאיש היה נותן כדי שיבדוק למי שהוליד את חיל-הצבא הרב לטרודיה⁸⁸, או לאודיסיוס או לסיספוס, או לשאר אנשים ונשים מרובים מאוד שאפשר לקרוא בשמותיהם; וכי לא יהא בזה משום אושר לאין שיעור לשוח ולתהמכר עם אלה ולבדקם⁸⁹ ובוודאי אין דנים שם איש למיתה על שום שיתות כאלו, כי לא רק משאר בחינות מאושרים הם יושבי-שאול מיושבי-ארץ, אלא גם משום שהם בני אלוהות לכל העולמים, — אם אמנם יש אמת בסיפורים.

אך גם עליכם, רבותי הדיינים, לבטוח במוות ממך תקוה טובה, ולראות אמת בדבר האחד הזה: איש טוב לא יקרנו רע, לא בחייו ולא במותו, ואין האלים מעלילימים עינים מענייניו, וכן לא באקרטיא באני מה שבאני עכשיו, אלא ברור לי הדבר, שכבר מוטב היה לי למות ולהסתלק מעמלי, ועל כן לא עיכבני הסימן בשום מקום, ומאותה סיבה אין תרעומתי רבה על אלה שדבנוי לקף חובה ועל קטיגורי, אמנם לא בדעה זו דבנוי וקיסרנו עלי, אלא מתיחתם סבורים שזיקו לי, — ועל כך יש לגנותם. אולם בקשה לי אלהים: כשיתגברו בני, הינקמו מהם, רבותי, ותסכו להם אותו צער גופו שהסכיבותי להם: כשיראה להם שהם שוקדים על בצע כסף או על משתו אחר קודם שישקדו על

⁸⁸ כלומר אנאמנון, שהוא ב"איליאס" של הומירוס מצביאם תעליון של החיות

שרואת עיניכם: דבר שאדם יכול היה לדמותו כדבר רע שאין למעול; ממנו, ובאמת כך מקובל הוא, אך לא בצאתי הבורק מביתי עמד הסימן האלוהי לנגד, ולא בעלותי הנה אל בתי. הדין אף לא בשום פיסקה בנאומי, כשמעמדתי לומר דבר מדברי, והרי בנאומים אחרים עצרני פעמים רבות בדיבורי, ואילו במשפט זה לא עמד לנגדי בשום מקום, לא במעשה ממשתי ולא בדיבורי, ומהי לדעתי סיבת הדבר? אניד לכם: דומני שדבר טוב נעשה לי במעשה הזה, ובשום פנים אין נכונה בדעתנו בסברנו כי המיתה דבר רע הוא, והנה בודי ראה גדולה על כך: אותו סימן רגיל לא ייתכן שלא היה עומד לנגדי, אילולא צפוי הייתי לדבר טוב.

וגבהי-נא לעצמנו גם מצד זה, מה רבה התקוה שאכן טוב הוא הדבר, הלא למות פירושו אחר מן השתיים: או מעין חדלון גמור, ואין לו למת שום תחושה של שום דבר; או, על פי מה שטספוסר, מעכפ-מה של התשמה ועקירתה ממקום זה אל מקום אחר, ואם אמנם אין עם המוות כל תחושה, אלא מעין שינה הוא שנתרדם בה אף לא יראה חלום, הרי שהמוות הוא יתרון מופלא, כי, דומני, אם יבחר אדם מפל הלילה את הלילה בו גם שינה כה עמוקה עד שלא ראה שום חלום, ועמור להשוות את הלילות והימים האחרים של חיינו ללילה זה ולעין להשוות את הלילה ולילות היה חי בחייו בדרך טובה ונעימה יותר מאשר כלילה זה, — דומני שלא רק הדיוט, אלא אף המלך המדול ימצא שנתקל לו למנות את אלה לעומת שאר ימינו ולילותיה אם המוות הוא איפוא דבר כזה, אומר אני כי יתרון הוא, ואם כך, גם כל עולמי העולמיים לא ייראו ארוכים במשהו מלילה אחד, ושוב, אם המוות הוא מעין עקירה מכאן אל מקום אחר, ואם אמת בסיפורים שכל המתים נמצאים שם: היתכן טוב גדול מזה, רבותי הדיינים? כי אם יגיע אדם שאולה, ויפטר מאנשים אלה הטוענים שדיינים הם, וימצא את דיני האמת, שהרי אומרים עליהם כי הם שופטים שם: מינוס וראדאמאנטיס ואיסקוס וטריפטלמוס וכל

XX

קריטון

המשוחזרים: סוקרטס וקריטון

סוקראטס: מה'לך כי השכמת לבוא, קריטוני? הלא השעה
ודאי מוקדמת עדיין?

קריטון: אמנם כן.

סוקראטס: מה היא בערך?

קריטון: לפני עלות השחר.

סוקראטס: תמיה אני כיצד נבואת לך שומר הכלא להכניסך.
קריטון: כבר מכר הוא לי, סוקראטס, שאני מבקר כאן
לעתים קרובות, וגם גמלתי לו טובה.

סוקראטס: המזמן באת או זה'עמתי?

קריטון: זה זמן רב למדי.

סוקראטס: ומדוע לא הערתני מיד, אלא ישבת חרש על ידי?

קריטון: הרי ויוס, סוקראטס: הלואי ולא ידעתי גם אני נדווי
שינה וצער רב כל כרוך אך לך אני משתאה כבר מזמן.
בראותי כיצד מערב עליך שנתך וכבודך תחילה לא הערתני,
כדי שתזמן יעבור עליך בנעימים ככל האפשר. הרי פעמים
רבות אשרת בעיני גם לפני כן, כל ימי חייד, על שום אופיך,
וכל שכן באסון זה שבאך נעת: היאך אתה עומד בו בקלות
ובאדיבות כזאת?

סוקראטס: הרי לא מז השורה יהא הדבר, קריטוני, אם וקו
כמוני יתמרמר על שכבר הגיעה שעתו למות.

קריטון: גם זקנים אחרים, סוקראטס, נתפסים לאסונות כאלה.

סוקראטס: אמולוגיה, הערה 27. חיבתו ודאמתו לסוקראטס נפרים גם כסופו
של הדיאלוג פידון (כרך שני של מהדורה זו), בהיאר מותו של סוקראטס.

כנולה טובה, הוכיחו אותם על פניהם כפי שהוכחתי אתכם, על
שאנם שקודים במה שצריך, ועל שדמם חשובים בעיני עצמם
שעה שאינם שווים ולא כלום. ואם כך תעשו, אקבל מידכם
מחול צדק, אני ובניי, אבל כבר הגיעה השעה ללכת מכאן,
אני — למוות, ואתם — לחיות. ומי מאתנו הולך לקראת ענין
טוב יותר, אני או אתם? — דבר זה מעולם מעיני כל-זולת
האלוהים.

Handwritten signature or initials.